

از رحلت رسول خدا ﷺ

تا

شهادت حضرت زهرا سلام الله علیها

دینوک

روز شمار تکمیل سقیفه تا شهادت بانوی دو عالم

فرمانی از کتب دینی

دکتر عدنان درخشان

سرشناسه: درخشان، عدنان، ۱۳۵۲
 عنوان و نام پدیدآور: از رحلت رسول خدا ﷺ تا شهادت حضرت
 زهرا ﷺ / عدنان درخشان.
 مشخصات نشر: تهران: مرکز فرهنگی انتشاراتی منیر، ۱۳۹۱.
 مشخصات ظاهری: ۱۲۸ ص.
 شابک: ۱ - ۳۴۰ - ۵۳۹ - ۹۶۴ - ۹۷۸
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا.
 موضوع: محمد ﷺ، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ ق. رحلت.
 موضوع: فاطمه زهرا ﷺ، ۸ قبل از هجرت - ۱۱ ق. شهادت.
 رده‌بندی کنگره: ۴ الف ۳۲ د / ۹ / ۲۲ BP
 رده‌بندی دیویی: ۲۹۷ / ۹۳
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۰۳۰۹۶

شابک ۱ - ۳۴۰ - ۵۳۹ - ۹۶۴ - ۹۷۸ - ۱ - ۳۴۰ - ۵۳۹ - ۹۶۴ - ۹۷۸ ISBN 978 - 964 - 539 - 340 - 1

از رحلت رسول خدا ﷺ تا شهادت حضرت زهرا ﷺ

فروشنده: دکتر عدنان درخشان

با تشکر از:

مهندس شهاب خانیان، آقای احمد درخشان

ناشر: مرکز فرهنگی انتشاراتی منیر

حروفچینی و صفحه‌آرایی: شبیر

نوبت چاپ: پنجم / ۱۴۰۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: صبا

کلیه حقوق اعم از تکثیر، انتشار و بازنویسی (چاپی، صوتی، تصویری،

الکترونیکی و pdf) برای ناشر محفوظ است.

اینستاگرام: monir_publisher

تهران، خیابان مجاهدین، چهارراه آبسردار، ساختمان پزشکان، واحد ۹
 تلفن و فاکس: ۷۵۲۱۸۳۶ (۰۹۳۵) - ۷۷۵۲۱۸۳۶ (خط ۶)

پست الکترونیک: info@monir.com

کانال تلگرام: telegram.me/monirpub

فهرست مطالب

۱۱		مقدمه
۱۳		پیش‌گفتار
۱۷		۴ روز تا رحلت رسول خدا و تشکیل سقیفه
		پنج‌شنبه، ۲۴ صفر سال ۱۱ هجری قمری، ۶ خرداد سال ۱۱ هجری
۱۷		شمسی، ۲۲ می سال ۶۳۲ میلادی
۱۷		نامه‌ای که نوشته شد
۲۰		دورنمایی سپاه
۲۰		واکنش‌ها
۲۳		۳ روز تا رحلت و تشکیل سقیفه
		جمعه، ۲۵ صفر سال ۱۱ هجری قمری ۷ خرداد سال ۱۱ هجری شمسی،
۲۳		۲۳ می سال ۶۳۲ میلادی
۲۳		ادامه‌ی بیماری
۲۴		خطابه‌ی قصاص
۲۵		اشاره به تقلین
۲۶		اشاره‌ای دوباره به حدیث تقلین در خطابه‌ی انصار
۲۹		۲ روز تا رحلت و تشکیل سقیفه

۶ * از رحلت رسول خدا ﷺ تا شهادت حضرت زهرا (ع)

- شنبه، ۲۶ صفر سال ۱۱ هجری قمری، ۸ خرداد سال ۱۱ هجری شمسی،
 ۲۴ می سال ۶۳۲ میلادی ۲۹
- آشوب توطئه گران ۲۹
- واکنش پیامبر ﷺ ۳۰
- فراخواندن برادر ۳۱
- ۱ روز تا رحلت و تشکیل سقیفه ۳۳
- یکشنبه، ۲۷ صفر سال ۱۱ هجری قمری، ۹ خرداد سال ۱۱ هجری
 شمسی، ۲۵ می سال ۶۳۲ میلادی ۳۳
- حرکت سپاه اُسامه ۳۳
- ماجرای «لدُود» ۳۵
- عیادت بنی هاشم ۳۷
- صبری جاودانه ۳۸
- ورود فتنه گران ۳۹
- روز رحلت، روز سقیفه ی بنی ساعده، ۷۰ روز پس از غدیر خم ۴۱
- دوشنبه، ۲۸ صفر سال ۱۱ هجری قمری، ۱۰ خرداد سال ۱۱ هجری
 شمسی، ۲۶ می سال ۶۳۲ میلادی ۴۱
- آخرین نماز پیامبر ﷺ ۴۱
- آخرین اشاره به ثقلین ۴۴
- آخرین لحظات ۴۵
- رحلت پیامبر ﷺ ۴۶
- سقیفه ی بنی ساعده ۴۸
- بیعت اوّلیه ۵۰
- تعسیل و تکفین پیامبر ﷺ ۵۱
- ورود قبیله ی «اُسَلَم» ۵۱
- حوادث شامگاه دوشنبه ۵۲

۵۵	یک روز پس از رحلت
	سه شنبه، ۲۹ صفر سال ۱۱ هجری قمری، ۱۱ خرداد سال ۱۱ هجری شمسی، ۲۷ می سال ۶۳۲ میلادی
۵۵	بیعت عمومی
۵۶	تلاش برای تطمیع عباس، عموی پیامبر ﷺ
۵۶	خداحافظی اهل مدینه با رسول خدا ﷺ
۵۷	تدفین پیامبر ﷺ
۵۹	دو روز پس از رحلت
	چهارشنبه، اول ربیع الاول سال ۱۱ هجری قمری، ۱۲ خرداد سال ۱۱ هجری شمسی، ۲۸ می سال ۶۳۲ میلادی
۵۹	جمع‌آوری قرآن
۶۰	آغاز تحضن
۶۰	اولین هجوم مقدماتی
۶۱	دومین هجوم مقدماتی
۶۳	سه روز پس از رحلت
	پنج شنبه، دوم ربیع الاول سال ۱۱ هجری قمری، ۱۳ خرداد سال ۱۱ هجری شمسی، ۲۹ می سال ۶۳۲ میلادی
۶۳	ادامه‌ی جمع‌آوری قرآن و تحضن
۶۵	چهار روز پس از رحلت
	جمعه، سوم ربیع الاول سال ۱۱ هجری قمری، ۱۴ خرداد سال ۱۱ هجری شمسی، ۳۰ می سال ۶۳۲ میلادی
۶۵	اتمام جمع‌آوری قرآن
۶۶	هجوم منجر به شکست تحضن (سومین هجوم)
۶۷	اولین شب یاری طلبی
۶۹	پنجمین و ششمین روز پس از رحلت

۸ * از رحلت رسول خدا ﷺ تا شهادت حضرت زهرا (ع)

- شنبه و یک شنبه، چهارم و پنجم ربیع الاول سال ۱۱ هجری قمری،
۱۵ خرداد سال ۱۱ هجری شمسی، ۳۱ می سال ۶۳۲ میلادی ۶۹
- مصادره‌ی اموال ۶۹
- دومین و سومین شب یاری طلبی ۷۱
- هفتمین روز پس از رحلت** ۷۳
- دوشنبه، ششم ربیع الاول سال ۱۱ هجری قمری، ۱۶ خرداد سال
۱۱ هجری شمسی، ۱ ژوئن سال ۶۳۲ میلادی ۷۳
- اتمام حجت و آغاز سکوت ۷۳
- عرضه‌ی قرآن ۷۴
- خطبه‌ی «وسیله» ۷۵
- هشتمین و نهمین روز پس از رحلت** ۷۷
- سه شنبه و چهارشنبه، هفتم و هشتم ربیع الاول سال ۱۱ هجری قمری،
۱۷ خرداد سال ۱۱ هجری شمسی، ۲ ژوئن سال ۶۳۲ میلادی ۷۷
- فهرست اموال مصادره شده ۷۷
- دهمین روز پس از رحلت** ۸۱
- حوادث روز پنج شنبه، نهم ربیع الاول سال ۱۱ هجری قمری، ۱۸ خرداد
سال ۱۱ هجری شمسی، ۳ ژوئن سال ۶۳۲ میلادی ۸۱
- آغاز مصادره‌ی فدک ۸۱
- واکنش تند خلیفه ۸۳
- هم‌پیمانی دوازده نفر ۸۴
- یازدهمین روز پس از وفات** ۸۷
- جمعه، دهم ربیع الاول سال یازدهم هجری قمری، ۱۹ خرداد سال
۱۱ هجری شمسی، ۴ ژوئن سال ۶۳۲ میلادی ۸۷
- دوازده مرد پایدار ۸۷
- تأثیر احتجاج در مسجد ۸۸

دوازده، سیزده و چهاردهمین روز پس از رحلت	۹۱
شنبه، یک شنبه و دوشنبه، ۱۱ تا ۱۳ ربیع الاول سال ۱۱ هجری قمری،	
۲۰ تا ۲۲ خرداد سال ۱۱ شمسی، ۵ تا ۷ ژوئن سال ۶۳۲ میلادی	۹۱
سه روز خانه نشینی و برنامه ریزی	۹۱
پانزدهم روز پس از رحلت	۹۳
سه شنبه، چهاردهم ربیع الاول سال ۱۱ هجری قمری، ۲۳ خرداد سال	
۱۱ هجری شمسی، ۸ ژوئن سال ۶۳۲ میلادی	۹۳
سقیفه ای دیگر	۹۳
مصادره ی قطعی فدک	۹۴
شانزدهمین روز پس از رحلت	۹۵
چهارشنبه، پانزدهم ربیع الاول سال ۱۱ هجری قمری، ۲۴ خرداد سال	
۱۱ هجری شمسی، ۹ ژوئن ۶۳۲ میلادی	۹۵
موارد دیگری از اموال مصادره شده	۹۵
هفدهمین روز پس از رحلت	۹۷
پنج شنبه، هجدهم ربیع الاول سال ۱۱ هجری قمری، ۲۵ خرداد سال	
۱۱ هجری شمسی، ۱۰ ژوئن ۶۳۲ میلادی	۹۷
آغاز تلاش برای بازپس گیری فدک	۹۷
تنظیم سند استرداد فدک	۹۸
باز پس گیری سند	۹۸
چهارمین هفته پس از رحلت	۹۹
آغاز ماه ربیع الثانی سال ۱۱ هجری قمری، اوائل تیرماه سال ۱۱ هجری	
شمسی، اواسط ژوئن ۶۳۲ میلادی	۹۹
سرمست از پیروزی	۹۹
تجمع مردان مسلح	۱۰۱
آخرین هجوم (هجوم اصلی)	۱۰۱

۱۰ * از رحلت رسول خدا ﷺ تا شهادت حضرت زهرا (ع)

- ۱۰۳ بیعتی نمایشی
- ۱۰۴ آخرین جلوه‌ی فاطمی (ع)
- ۱۰۷ دومین ماه پس از رحلت رسول خدا ﷺ
- ربیع‌الثانی سال ۱۱ هجری قمری، حدوداً تیرماه سال ۱۱ هجری شمسی،
- ۱۰۷ ماه‌های ژوئن و جولای سال ۶۳۲ میلادی
- ۱۰۷ مُصْحَف فاطمی
- ۱۰۸ عیادت زنان مهاجرین و انصار
- ۱۱۱ ۶ روز پیش از شهادت حضرت صدیقه (ع)
- آخرین روزهای ماه جمادی الاول (براساس قول ۹۵ روز) سال ۱۱ هجری
- قمری، اواخر مرداد سال ۱۱ شمسی، جولای سال ۶۳۲ میلادی ۱۱۱
- ۱۱۱ عیادت شیخین
- ۱۱۵ روز شهادت حضرت صدیقه طاهره (ع)
- ۱۱۵ ۷۵ یا به احتمال بیشتر ۹۵ روز پس از رحلت رسول خدا ﷺ
- سه شنبه سوم جمادی‌الثانی سال ۱۱ هجری قمری، ۷ شهریور سال
- ۱۱۵ ۱۱ شمسی، ۲۳ آگوست سال ۶۳۲ میلادی (براساس قول ۹۵ روز) .
- ۱۱۵ شهادت بانوی دو عالم
- ۱۱۷ تعسیل و تکفین شبانه
- ۱۱۹ یک روز پس از شهادت حضرت صدیقه طاهره (ع)
- چهارشنبه، چهارم جمادی‌الثانی سال ۱۱ قمری (براساس قول ۹۵ روز)،
- ۱۱۹ ۸ شهریور سال ۱۱ هجری شمسی، ۲۴ آگوست سال ۶۳۲ میلادی
- ۱۲۰ تصمیم به نبش قبر
- ۱۲۳ پی‌نوشت
- ۱۲۳ زمان هجوم اصلی؟
- ۱۲۴ ملاک‌های هجوم اصلی
- ۱۲۴ زمان تقریبی هجوم اصلی

مقدمه

لازم به ذکر است که تاریخ اسلام، تقسیم‌بندی‌های خاص خود را دارد. این تاریخ معمولاً از زمان تولد حضرت رسول ﷺ شروع می‌شود. از این زمان تا سنّ چهل سالگی آن حضرت را سال‌های «پیش از بعثت» می‌دانند. به عنوان مثال اگر واقعه‌ای مانند ازدواج رسول خدا ﷺ با حضرت خدیجه رضی الله عنها یا نوزده سال پیش از بعثت روی داده باشد، معنای آن این است که سنّ شریف آن حضرت در هنگام ازدواج ۲۵ سال بوده است.

در سنّ چهل سالگی، آن حضرت مبعوث به رسالت می‌شوند و بر این اساس سال‌های پس از آن را «سال‌های بعثت» می‌دانند و برای مثال می‌گویند فلان حادثه در سال سوم بعثت و یا سال سوم پس از بعثت روی داده است. در این سال‌ها، پیامبر ﷺ در مکه حضور داشتند؛ که به مدت سیزده سال به طول انجامیده است.

در پی این سال‌ها، واقعه‌ی هجرت در تاریخ ۱۲ ربیع الاول اتفاق می‌افتد که تاریخ هجری قمری و هجری شمسی مبداء سال خویش را این

زمان می‌دانند. پیامبر ﷺ در این زمان از مکه به مدینه هجرت می‌کنند. سنّ شریف آن حضرت در هنگام هجرت ۵۳ سال بوده است. پس از آن پیامبر ﷺ به مدت ۱۰ سال در مدینه زندگی می‌کردند که این سال‌ها را «سال‌های پس از هجرت» می‌دانند و برای مثال می‌گویند فلان حادثه در سال سوم هجری یا سال سوم پس از هجرت اتفاق افتاده است. معمولاً حوادث صدر اسلام (آغازین روزهای ظهور و گسترش اسلام) و تاریخ‌های آن دوران، براساس هجری قمری (و نه شمسی) گزارش و ثبت شده است. در نتیجه اگر گفته شود «حادثه‌ای در سال پنجم هجری اتفاق افتاده» معنای آن این است که آن حادثه در سال پنجم هجری قمری اتفاق افتاده است که مبدأ تاریخی آن، محرم سال اوّل هجری قمری است.

پیامبر ﷺ پس از حدود ده سال اقامت در مدینه، در ۲۸ صفر سال ۱۱ هجری قمری (ماه دوم از سال یازدهم و به معنای دیگر تقریباً ده سال کامل) رحلت می‌کنند. در نتیجه، سنّ شریف آن حضرت در هنگام وفات ۶۳ سال است. پس از آن، دوران خلافت آغاز می‌شود. لذا اگر بگوییم واقعه‌ای در سال سیزده هجری قمری اتفاق افتاده است، معنای آن این است که این رویداد تقریباً دو سال پس از رحلت رسول خدا ﷺ واقع شده است.

نوشته‌ی پیش رو، حوادث مربوط به اوائل سال ۱۱ هجری قمری را بررسی می‌کند. یعنی آخرین سال و ماه‌های حضور پیامبر ﷺ؛ و هم‌چنین حوادث پس از رحلت آن حضرت، تا روز شهادت حضرت صدیقه‌ی طاهره (علیها السلام).

پیش‌گفتار

سقیفه‌ی بنی‌ساعده، داستان مشهوری است که تاریخ مسلمانان با همه فراز و نشیب‌هایش به آن گره خورده است. برای شخص من که از کودکی حکایت این واقعه را شنیده بود، جمع‌بندی حوادث آن سخت می‌نمود. هرچه پیش‌تر می‌رفتم، می‌شنیدم و مطالعه می‌کردم، زوایای بیشتری آشکار می‌شد و صد البته، سوالات بیشتری در ذهنم نقش می‌گرفت. کم نبودند مربیان و معلمانی که پرسش‌هایم را پاسخ منطقی و قابل قبول می‌دادند؛ اما باز هم قبول چنین حکایتی با همه‌ی زوایا و عواقبش، ذهنی تحلیل‌گر، اطلاعاتی گسترده و استادانی بسی ورزیده و آشنای به تاریخ اسلام را طلب می‌کرد.

با گذر ایام، استادانم به من آموختند که برای شناسایی ابعاد این حادثه، که در زیر یک سقف کوچک (سقیفه)^۱ و در محله‌ی

۱ - سقیفه، به معنای سقف کوچک است. منظور از سقیفه، در این جا سقیفه‌ی بنی‌ساعده است که در سال ۱۱ هجری قمری، خلافت‌الاهی امیرمؤمنان علیه السلام از ایشان در این مکان گرفته و

بنی ساعده اتفاق افتاد، باید حوادث قبل و بعد آن بررسی و موشکافی گردد و نمی‌توان این حادثه را بدون توجه به جغرافیا، فرهنگ، تقسیم‌بندی‌های قومی و قبیله‌ای مردمان آن زمان فهمید. برای من - که اینک سال‌های زیادی است که از آن سؤالات و ابهامات کو‌دکانه فاصله گرفته‌ام - پذیرفتنی نیست که کسی توان تحلیل حوادث سقیفه را بدون آگاهی از فرهنگ عرب جاهلی و یا رفتار تازه مسلمانان آن دوران داشته باشد.

ریشه‌های این ماجرا، به سال‌های قبل و حتی پیش از بعثت پیامبر ﷺ برمی‌گردد و حوصله‌ای دیگر می‌طلبد و تاریخی که با شکل‌گیری سقیفه، برای مسلمانان در طول اعصار و قرون رقم زده شد، دایرة المعارفی را نیاز دارد تا ابعاد آن را بنگارد، فهمیده شود و از تجربه‌اش استفاده گردد.

آن‌چه پیش روی شماست، نوشته‌ای است که نه بدنبال ریشه‌یابی علل سقیفه است و نه در پی شناسایی اثرات آن بر تاریخ مسلمانان است. در این نوشتار، وقایع سقیفه از چند روز قبل از شکل‌پذیری آن تا نزدیک به سه ماه پس از آن - و به طور مشخص تا هنگام شهادت حضرت صدیقه‌ی طاهره (ع) - مورد بررسی قرار گرفته است. به عبارت دیگر، هدف متن پیش‌رو، آشنا کردن علاقمندان به تاریخ، دانش‌پژوهان و مربیانی است که می‌خواهند حوادث آن دوران خاص

غصب شد. این مکان به صورت نمادین، ملاک غصب خلافت شده است. در طول تاریخ، سقیفه نمادی از خلافت سه خلیفه‌ی اول خصوصاً و خلافت‌های اموی، عباسی و پس از آن به طور عموم بوده است.

را روزه روزه و به صورت تقویمی ببینند؛ صرف نظر از ریشه‌های این حادثه که ممکن است ذهن را پراکنده کند و بدون نظر به عواقب آن که بحث را با تحلیل‌های پیچیده و مختلف، از سادگی خود دور کند. این سیر تقویمی و روزانه برای شخص من، مفید بود و حکایت‌ها و ماجراهای مختلف را - که بسیار آشفته می‌نمود - در ذهنم نظم بخشید. البته این را نیز فهمیدم که چنین آشفتگی در مطالب و تحلیل‌های گوناگون و ضد و نقیض چندان بی‌علت نیست. بسیاری از ظرایف و ریزه کاری‌های داستان سقیفه، به جهت تحریفات صورت گرفته شده از سوی موافقان سقیفه و ترس مخالفان سقیفه از بازگوکردن آنان، در پرده‌ای از ابهام فرو رفته است.

علت دیگر ابهام در اتفاقات پیرامون سقیفه را در فدا شدن بسیاری از فرعیات مهم، در برابر اصل بسیار مهمتری باید جستجو کرد. در سقیفه تمام تاریخ مسلمانی، به جهت از بین رفتن اصل ولایت و خلافت امیر مؤمنان علیه السلام تغییر کرد. موافقان ولایت امیر مؤمنان علیه السلام، تمام هم‌شان این بود که پرچم شکسته آن را برافرازند و مخالفان نیز تمام تلاششان را بر نابودی آن گذاشتند. در این میان آن‌چه محو گردید، ظلم‌های بیشمار بر امیر مؤمنان علیه السلام و اطرافیان ایشان، فداکاری و رنج‌هایی بود که در سایه‌ی غصب خلافت امیرالمؤمنین علیه السلام دیده نشد؛ و یا اگر جایی از آن سخن به میان رفت، شاخه‌ای از اصل ظلم محسوب گردید.

به گمان من، علت دیگر مهجور ماندن این ماجرا و زوایای متعدد آن، سستی مسلمانان این عصر و زمانه است. فراموش نمی‌کنم که تا

سال‌ها، در کتاب‌های درسی مدارس و حتی در کتب دانشگاهی، فصل‌های مربوط به تاریخ اسلام حتی از نقشه‌های ساده و جداول مختلف - که اساس آشنایی اولیه‌ی تاریخ است - بی‌بهره بود. محدود نقشه‌های موجود، سیاه و سفید، کپی برداری شده و کم‌رنگ، معمولاً با اسامی ناآشنای عربی و یا به رسم الخط‌های قدیمی آراسته بود، که مطلب را چندان روشن نمی‌ساخت. بسیاری از کتاب‌ها که ظاهری قابل قبول داشت، برگرفته و ترجمه‌ی ساده‌ی کتاب‌هایی بود که با فرهنگ شیعی هیچ‌سختی نداشت. روشن است که حلّ این مشکل باید به دست جامعه‌ی مسلمانان همین شهر و دیار باشد و منتظر ماندن برای کتابی از وهابیان عربستان، سنیان مصر، مستشرقان آکسفورد و کمبریج انگلیس یا مک‌گیل کانادا که مشکل را آسان کند، راه حلّ قابل قبولی نخواهد بود.

نوشته پیش رو سعی دارد، آن نکات فرعی را مورد توجه قرار داده، نقایص را در قالب تنظیم زمانی - که نظم خاصی را در ذهن ایجاد می‌کند - در حدّ امکان برطرف سازد.